

การศึกษาญาณวิทยาในปกรณวิเสสวิสุทธิมรรค

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี (เหมประไพ) และเกษริน บุตรา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, ประเทศไทย

The Analytical Study of Epistemology in Theravada Buddhist Philosophy with The Help of The Classical Works Called Visuddhimagga

PhramahaKwanchai and Kittimetee (Hemprapai) Gatesarin buttra

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Bangkok, Thailand.

Article Info

Vol. 3 No. 2

(July - December 2024)

Research Article

Article History:

Received 14 July 2024

Revised 31 July 2024

Accepted 25 August 2024

คำสำคัญ:

ญาณวิทยา;

พุทธปรัชญาเถรวาท;

ปกรณวิเสสวิสุทธิมรรค

Corresponding Author,

E-mail:

khwanchai.hem@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยอาศัยคัมภีร์ปกรณวิเสสวิสุทธิมรรค ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นที่สำคัญในการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็นคือ 1. ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท 2. ญาณวิทยาในปกรณวิเสสวิสุทธิมรรค 3. ญาณวิทยาในปกรณวิเสสวิสุทธิมรรคกับญาณวิทยาในปรัชญาต่างสำนัก ผลจากการวิจัยมีข้อสรุปที่สำคัญ คือ 1. ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นระบบความคิดที่มุ่งทำลายความไม่รู้ (อวิชชา) ซึ่งถือว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิด และทำความรู้ (วิชชา) ให้เกิดขึ้นโดยเปลี่ยนแปลงความเห็น (ทิฏฐิ) และพัฒนาจนเกิดความรู้ที่ถูกต้อง กล่าวคือธรรมชาติความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทมุ่งมองทุกอย่างตามเป็นจริงตามหลักไตรลักษณ์ จนเข้าใจว่าทุกอย่างเกิดจากเหตุปัจจัย ไม่ใช่เกิดขึ้นเอง เมื่อไม่มีเหตุปัจจัยทุกอย่างย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ รวมทั้งเข้าใจสมมติบัญญัติซึ่งอธิบายถึงความจริงในแง่ต่างๆ เพื่อไม่ให้ยึดติดกับหลักการจนกลายเป็นความงมงาย แต่ต้องอาศัยการแยกแยะด้วยปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนอบรม 2. ญาณวิทยาในปกรณวิเสสวิสุทธิมรรคแบ่งความรู้เป็น 2 ระดับ คือ ความรู้ทางโลก (โลกียะ) และความรู้เหนือโลก (โลกุตตระ) กล่าวคือ ความรู้ระดับโลกียะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาความรู้โดยเริ่มตั้งแต่การรับรู้ การจำได้ การรู้แจ้ง จนเกิดความเข้าใจ ส่วนความรู้ระดับโลกุตตระเป็นวิธีการขจัดความไม่รู้ (อวิชชา) ที่เป็นพื้นฐานของความไม่เข้าใจทุกอย่างตามจริง แต่ความรู้ทั้ง 2 ระดับล้วนต้องอาศัยกันและกัน กล่าวคือ ความรู้ระดับโลกียะมีอยู่ก็เพื่ออธิบายความรู้ในระดับโลกุตตระ ส่วนความรู้ระดับโลกุตตระจะเกิดขึ้นได้โดยอาศัยความเข้าใจความรู้ระดับโลกียะเพื่อแยกแยะว่าสิ่งใดเป็นความจริงโดย

สมมติ และสิ่งใดเป็นความจริงสูงสุด ซึ่งความรู้ทั้ง 2 เกิดจากการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาที่ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา 3. ญาณวิทยาในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคกับญาณวิทยาในปรัชญาต่างสำนัก มีข้อที่สรุป ดังนี้ คือ 1) ญาณวิทยาในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคกับปรัชญาเซนต่างพัฒนาความรู้ผ่านประสบการณ์ไปสู่ความเข้าใจสรรพสิ่งได้ตามจริง ส่วนความต่างกันคือ ปรัชญาเซนมองความรู้ว่า มีความหลากหลาย จึงตัดสินความรู้โดยทั่ว ๆ ไปว่าไม่สมบูรณ์ ความรู้ทุกอย่างจึงถูกต้องทั้งสิ้น แต่ในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคถือว่า ความรู้สูงสุดจึงมีอย่างเดียวแต่อธิบายด้วยสมมติหรือทฤษฎีหลายอย่างด้วยกัน 2) ญาณวิทยาในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคกับปรัชญาสาขายะถือว่า ความรู้สูงสุดคือความรู้อันเป็นเหตุดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง ส่วนความต่างกันคือ ปรัชญาสาขายะถือว่า ความจริงสูงสุดเกิดจากการรู้แจ้งอาตมันจนไม่หวั่นไหวไปตามอำนาจกิเลส และเป็นระบบปรัชญาที่อาศัยการคิดเป็นหลัก ไม่มีหลักการปฏิบัติที่ชัดเจน ส่วนในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคถือว่า ความรู้สูงสุดเป็นการมองทุกอย่างตามจริง เมื่อเข้าใจยอมหาวิธีปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8 3) ญาณวิทยาในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคกับเหตุผลนิยม ปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคได้นำเอาหลักการทางเหตุผลมาอธิบายความจริง แต่ความรู้ขั้นเหตุผลยังไม่สามารถทำให้เข้าใจความจริงที่แท้ได้ทั้งหมด เพราะยังขาดประสบการณ์ในการพิจารณา ความรู้ในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคจึงเป็นความรู้หลังประสบการณ์ ซึ่งต่างจากเหตุผลนิยมที่เชื่อในความรู้ก่อนประสบการณ์ 4) ญาณวิทยาในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคกับประสบการณ์นิยม ในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคยอมรับว่า ผัสสะหรือประสาทสัมผัสเป็นพื้นฐานการรับรู้เบื้องต้น แต่ในระดับสูงขึ้นไปต้องอาศัยผัสสะที่เกิดจากญาณที่ประจักษ์แก่ตน ฉะนั้น ความรู้ขั้นผัสสะของประสบการณ์นิยมจึงเป็นความรู้ระดับพื้นฐาน แต่ไม่สามารถโยงไปสู่ความรู้ที่เกิดภายในได้ แต่ความรู้ที่ปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคมุ่งหมายเป็นความรู้ความเข้าใจที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมภายในเพื่อเชื่อมโยงถึงความรู้ภายนอก.

Keywords:

Epistemology;
Theravada Buddhist
Philosophy;
Visuddhi Magga

Abstract

This article aims at the analytical study of Epistemology in Theravada Buddhist Philosophy with the help of the classical works called Visuddhimagga. The main points in studying are divided into 3, namely : The Epistemology in Theravada Buddhist Philosophy, the Epistemology found in the classical works called Visuddhimagga and the Epistemology in the classical works called Visuddhimagga along with the Epistemology in other institutes. The important outcome of the research can be summarized as follows : 1. The Epistemology in Theravada Buddhist Philosophy is the system of thought aiming at destroying ignorance (Avijja) which is regarded as the important cause of birth, death and rebirth, and causing knowledge (Vijja) to arise by way of changing the view (Ditthi) and developing them until the right knowledge arises. This means that the Theravada Buddhist Philosophy aims at looking everthing rightly according to the principle of the Three Characteristics (Ti Lakkhana) until one understands that everything arises from a cause and a factor. Everything cannot arise by itself. When there is no cause and factor , nothing can arise. The Theravada Buddhist Philosophy also emphasizes the understanding of the hypothesis and the formulation which describe the truth in various viewpoints in order not to adhere to the principles to the effect that one becomes ignorant, but at this point one must know how to categorize things with wisdom which arises from training.

2. The knowledge in the Epistemology in the classical works called Visuddhimagga is divided into 2 levels :- the worldly knowledge (Lokiya nana) and the supermandane knowledge (Lokuthra nana). The worldly knowledge is the base for developing knowledge from acknowledgement, remembering and relization until the rightly understanding arises. The supermandane knowledge is the way to get rid of ignorance (Avijja) which is the base of not understanding things rightly as they really are. It should be pointed out here that the kinds of knowledge mentioned above depend on each other. That is

to say the worldly knowledge exists for the sake of the supermandane one. On the other hand, the supermandane knowledge can arise with the help of the worldly knowledge in order to distinguish as to what is the truth, what is the supposition, and what is the highest truth. The two kinds of knowledge arise from the development according to the three kinds of training : precept, concentration and wisdom. 3. The following are the conclusive statements about the epistemology in the classical works called Visuddhimagga and the Epistemology in philosophy held by other institutes :-

3.1 The epistemology in the classical works called Visuddhimagga and the philosophy in Jainism both develop knowledge from experiences to understand all the things rightly. The difference between them is that the philosophy in Jainism regards the wisdom as of variety, so it is of the view that the general knowledge is not complete, and by this way, every kind of knowledge is right but the classical works called Visuddhimagga hold that there is only one highest knowledge the explanation of which is of variety, either through hypotheses or though theories. 3.2 The epistemology in the classical works called Visuddhimagga and the philosophy in Sangkhya Philosophy regard that the highest knowledge is the knowledge which is the cause of extinguishing all kinds of suffering. The difference between them is that the philosophy in Sangkhya Philosophy holds that the highest truth arises in the realization of Atman without the state of moring to this or that side according to the power of defilements. It is also the system of philosophy that holds firmly the thought as the principle. There is no clear principle of practice. On the contrary, the classical works called Visuddhimagga regards that the highest knowledge is the way to look at all the things as they really one. When one understands in this way, one will find out the method of practising according to the Eightfold Noble Path. 3.3 This deals with the epistemology in the classical works called Visuddhimagga and the rationalism. The first one brings the principle of cause and effect for explaining the truth and emphasizes that the principle of

cause and effect cannot enable a person to understand all the truth, because of lack of the experience in consideration. Thus the knowledge in the classical works called Visuddhimagga is the knowledge after the experience. This is different from the principle of cause and effect which is the belief in the knowledge before experience. 3.4 This deals with the epistemology in the classical works called Visuddhimagga and the empiricism. The former admits that the touch (bhassa) or nervous touch (Prasada Sambhassa) is the base for realization at the beginning, but at the higher level, it is necessary to depend on the touch arising from the real knowledge evident to oneself. So, the knowledge at the level of touch out of the theory experience is the basic knowledge. It cannot go further to the knowledge to arise within a person. On the contrary, the knowledge at which the classical works called Visuddhimagga aims is the knowledge and the understanding which arises from training inside to be co-relative to the outside knowledge.

1. บทนำ (Introduction)

คำว่า “ญาณวิทยา” มาจากคำในภาษาอังกฤษว่า “Epistemology” ซึ่งมาจากคำในภาษากรีกว่า Episteme (ความรู้) กับ Logos (ศาสตร์) มีความหมายรวมกันว่า ศาสตร์แห่งความรู้หรือทฤษฎีแห่งความรู้ (Theory of Knowledge) ญาณวิทยาจึงศึกษาถึงกำเนิดธรรมชาติ ขอบเขต และความสมบูรณ์แห่งความรู้ตลอดถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความรู้จริง และหามาตรฐานว่า อะไรเป็นความรู้จริง อะไรเป็นความรู้ไม่จริง (บุญมี แทนแก้ว, (2543), หน้า 1) ตามพจนานุกรมศัพท์ปรัชญาได้ให้ความหมายว่า ปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยบ่อเกิด ลักษณะ หน้าที่ ประเภท ระเบียบวิธี และความสมเหตุสมผลของความรู้ บางทีใช้ว่า ทฤษฎีความรู้ (ราชบัณฑิตยสถาน, (2543), หน้า 43) และจี.ที.ดับบลิว.แพททริก (G.T.W.Patrick) ได้กล่าวถึงขอบเขตการศึกษาญาณวิทยาไว้ในหนังสือ Introduction to Philosophy ว่า “ทฤษฎีความรู้ ได้รับมอบหมายให้เป็นสาขาปรัชญาที่ศึกษาปัญหาเกี่ยวกับบ่อเกิด ลักษณะ ความถูกต้อง ขอบเขตจำกัด และเงื่อนไขของความรู้” (พระมหามานพ กวีวิโส (นักการเขียน), (2535), หน้า 6) ฉะนั้น ญาณวิทยาเป็นปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยความรู้ โดยศึกษาใน 4 ประเด็นสำคัญ คือ ธรรมชาติของความรู้ ต้นกำเนิดของความรู้ ขอบเขตของความรู้ และความสมเหตุสมผลของความรู้

ญาณวิทยาหรือทฤษฎีความรู้นี้ น่าจะตรงกับคำที่ใช้ในทางพระพุทธศาสนาว่า สัญญา วิญญาณ อภิญญา ญาณ ปัญญา วิชชา เป็นต้น เพราะฉะนั้น ในทางพระพุทธศาสนา เมื่อพูดถึงเรื่องความรู้จึงหมายถึง แนวคิด ทฤษฎี ที่ใช้ผ่านคำดังกล่าวมานี้ เป็นสื่อสัญลักษณ์ถึงความรู้ในทางพระพุทธศาสนา โดยแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ความรู้ระดับโลกิยะและความรู้ระดับโลกุตระ บ่อเกิดของความรู้ในทางพระพุทธศาสนามี 3 ประการคือ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 10 หน้า 114, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

- 1) สุตมยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน
- 2) จินตามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากคิดพิจารณาหาเหตุผล
- 3) ภวานามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรง

อย่างไรก็ตามว่าโดยปรมาตม์ บ่อเกิดหรือพื้นฐานของความรู้ที่แท้จริงตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ชั้น 5 ประกอบด้วยรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนประกอบพื้นฐานของโลกและชีวิต จากชั้น 5 นี้เองทำให้เกิดสัตว์ บุคคล ตัว ตน เรา เขา ขึ้นมา กล่าวคือ เมื่อชั้น 5 ประชุมพร้อมกันเข้า สิ่งที่เราเรียกว่า บุคคล ตัวตน เรา เขา ก็เกิดขึ้น สิ่งเหล่านั้นเป็นของจริงโดยการสมมติหรือบัญญัติ เมื่อว่าโดยปรมาตม์จะ สิ่งเหล่านั้นคือผลรวมของชั้น 5 อย่างที่ที่เราเรียกว่า “รถ” เกิดจากการรวมกันของส่วนประกอบต่าง ๆ แต่หากแยกออกไปแล้วจะเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น ล้อ ประตู่ เครื่องยนต์ เป็นต้น แต่เพราะรวมกันจึงเรียกว่ารถได้ ดังคำของพระภิกษุณีชื่อว่าชิราว่า “นี่แน่ะมาร ท่านจะมีความเห็นยึดถือว่าเป็นสัตว์ได้อย่างไร ในสภาวะที่เป็นเพียงกองแห่งสังขารล้วน ๆ นี้ จะหาสัตว์ไม่ได้เลย เปรียบเหมือนว่าเพราะค้อนส่วนประกอบเข้าด้วยกัน ศัพท์ว่า รถ ย่อมมี ฉันทใด เมื่อชั้นทั้งหลายมีอยู่ สมมติว่าสัตว์ ก็ย่อมมี ฉันทนั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 37 ข้อ 185 หน้า 80, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในเรื่องนี้พระพุทธโฆสะกล่าวอธิบายไว้ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคว่า “เมื่อสัมภาระส่วนประกอบมีเพลาล้อ กรง และงอนเป็นต้น ตั้งอยู่เรียบร้อยรวมเป็นอันเดียวกันแล้ว คำสมมติเรียกว่า รถ ก็มีขึ้นเท่านั้นเอง เมื่อพิจารณาองค์ประกอบแต่ละส่วน ๆ โดยปรมาตม์ สิ่งที่ว่ารถไม่มี ฉันทใด... เมื่ออุปาทานชั้น 5 มีอยู่ คำสมมติเรียกว่า สัตว์ บุคคล ก็มีขึ้นเท่านั้นเอง เมื่อพิจารณาธรรม (ชั้น) แต่ละส่วน ๆ โดยปรมาตม์ชื่อว่า สัตว์อื่นที่ตั้งแห่งความยึดถือว่า “เรามี เราเป็น” ไม่มีเลย ว่าโดยปรมาตม์แล้วก็มีแต่นามรูปเท่านั้น ฉันทนั้น” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, (2522), หน้า 215) และในสัตว์ บุคคล ตัว ตน เรา เขา นี้เอง ถ้ามองในฐานะที่เป็นปัจจัยทำให้เกิดความรู้ แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 อายุตนะภายใน 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ โดยอยู่ในฐานะที่เป็นผู้รู้ หรือรับรู้

ส่วนที่ 2 อายุตนะภายนอก 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ อยู่ในฐานะเป็นสิ่งที่ถูกรับรู้

ตั้งข้อความที่กล่าวอธิบายถึงบ่อเกิดความรู้ผ่านอายุตนะในมธูปินทิกสูตรว่า (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 ข้อ 204 หน้า 213-214, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

“จักขุวิญญาณ (ความรู้ทางตา) เกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุ (ตา) และรูปารมณ์ (อารมณ์คือรูป) ... โสทวิญาณ (ความรู้ทางหู) เกิดขึ้นเพราะอาศัยโสตะ (หู) และสัททารมณ์ (อารมณ์คือเสียง) ... ชานวิญาณ (ความรู้ทางจมูก) เกิดขึ้นเพราะอาศัยฆานะ (จมูก) และคันธารมณ์ (อารมณ์คือกลิ่น) ... ชิวหาวิญาณ (ความรู้ทางลิ้น) เกิดขึ้นเพราะอาศัยชิวหา (ลิ้น) และรสารมณ์ (อารมณ์คือรส) ฯลฯ กายวิญาณ (ความรู้ทางกาย) เกิดขึ้นเพราะอาศัยกาย และโผฏฐัพพารมณ์ (อารมณ์คือโผฏฐัพพะ) ... มโนวิญาณ (ความรู้ทางใจ) เกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมารมณ์ (อารมณ์คือธรรม) ความประจวบกันแห่งธรรมทั้ง 3 เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงเกิด บุคคลเสวยอารมณ์ใด ย่อมหมายรู้อารมณ์นั้น บุคคลหมายรู้อารมณ์ใด ย่อมตรึกอารมณ์นั้น บุคคลตรึกอารมณ์ใด ย่อมคิดปรุงแต่งอารมณ์นั้น บุคคลคิดปรุงแต่งอารมณ์ใด เพราะความคิดปรุงต่างอารมณ์นั้นเป็นเหตุ แ่งต่าง ๆ แห่ง ปัญจสัญญา ย่อมครอบงำบุรุษในธรรมารมณ์ทั้งหลายที่จะพึงรู้แจ้งทางใจที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน”

ฉะนั้น ในกระบวนการพัฒนาความรู้ทางพระพุทธศาสนา จากระดับโลกียะไปจนถึงระดับโลกุตระ ต้องเริ่มต้นจากจุดนี้ กล่าวคือ มนุษย์ต้องจับเอาความรู้ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ทางใดทางหนึ่งไปพัฒนา จนกระทั่งถึงระดับสูงสุด เช่น เมื่ออายุตนะภายใน คือ ตา บวกกับอายุตนะภายนอก คือรูป เกิดความรู้ทางตา เรียกว่า จักขุวิญญาณ มนุษย์มีสติรู้เท่าทัน เมื่อเห็นรูปที่สวยงามน่าพอใจ ก็มีสติรู้ว่า รูปสวยงามน่าพอใจ เมื่อเห็นรูปไม่สวย ไม่น่าพอใจ ก็มีสติรู้ว่า รูปไม่สวย ไม่น่าพอใจ มีสติรู้เท่าทันทุกขณะ ก็จะทำให้คุณภาพจิตพัฒนาละเอียดไปเรื่อยจนเกิดปัญญาในที่สุด เพราะฉะนั้น ขอบเขตความรู้ในทางพระพุทธศาสนาจึงไม่อยู่นอกเหนือไปจากชั้น 5 ซึ่งเป็นเรื่องภายในตัวมนุษย์นี้เอง

ส่วนความสมเหตุสมผลของความรู้ ในทางพระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับคุณภาพจิตของผู้รู้ ถ้าเป็นคุณภาพจิตของปุถุชนคนมีกิเลสทั้งหลาย ความรู้นั้นไม่มีทางสมเหตุสมผลได้ เพราะทุกครั้งที่เกิดการรับรู้จะมีกิเลสเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ เช่น กรณีที่ตาเห็นรูป เกิดการรับรู้ จิตทำงานครบทุกขณะ ถือว่า ทำกรรมครบ

กระบวนการหนึ่ง ซึ่งกรรมนี้เองที่มีกิเลสเนื่องอยู่ด้วยตามหลักของวิญญู 3 ที่ประกอบด้วยกิเลส กรรม วิบาก อย่างเมื่อมีกิเลสอยากได้จึงทำการเพื่อให้ได้สิ่งนั้นมาเสพเสวย ได้รับวิบากคือเวทนาที่เป็นสุข จึงเกิดกิเลสอยาก ได้ยิ่งขึ้นไป แล้วทำการและได้รับวิบากต่อไปอีก เป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), (2543), หน้า 104) เพราะฉะนั้นการรับรู้ในลักษณะนี้จึงไม่สมเหตุสมผล เพราะจะมีความลำเอียงต่าง ๆ อยู่เสมอ แม้แต่ความรู้ ของพระอรหันต์ก็มีความสมเหตุสมผลต่างกันออกไป เช่น พระโสดาบันก็มีความสมเหตุสมผลระดับหนึ่ง ต้องเป็นความรู้ของพระอรหันต์เท่านั้นจึงจะสมเหตุสมผล

ปกรณ์วิเสสวิสุทธิธรรมคัมภีร์เป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาสำคัญ 3 ประการ คือ ศีล,สมาธิ, ปัญญา แนวคิดเรื่อง ปัญญาหรือความรู้ที่ปรากฏในปกรณ์วิเสสวิสุทธิธรรมคัมภีร์รายละเอียดพิสดารเป็นที่น่าสนใจ กล่าวถึง ลักษณะ หน้าที่ของความรู้ ประเภทของความรู้ ภูมิหรือฐาน มูลหรือรากเหง้า และสรีระหรือโครงสร้างของความรู้ ฉะนั้น ในวิทยานิพนธ์นี้จะได้ศึกษาความรู้ที่ปรากฏในปกรณ์วิเสสวิสุทธิธรรมคัมภีร์ และในตอนท้ายของงานวิจัยจะ ศึกษาทฤษฎีความรู้ในปกรณ์วิเสสวิสุทธิธรรมคัมภีร์เปรียบเทียบกับปรัชญาตะวันออกและตะวันตกบางสำนัก

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท เฉพาะที่ปรากฏในปกรณ์วิเสสวิสุทธิธรรมคัมภีร์
- 2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเชิงญาณวิทยาที่ปรากฏในปกรณ์วิเสสวิสุทธิธรรมคัมภีร์กับ แนวความคิดเชิงญาณวิทยาในปรัชญาตะวันออกและตะวันตกสำนักอื่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Investigation and Research) โดยศึกษาวิเคราะห์ญาณ วิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทในปกรณ์วิเสสวิสุทธิธรรมคัมภีร์ ตลอดจนการอ้างอิงเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดยมี วิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากตำราภาษาไทย และภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่จะ วิจัย
2. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏใน คัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิธรรมคัมภีร์
3. สรุปผลของการศึกษา และนำเสนอข้อมูลที่ได้ออกมา

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า เป็นระบบความคิดที่มุ่งทำลายความไม่รู้ (อวิชชา) ซึ่งถือว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเวียนว่าย ตาย เกิด และทำความรู้แจ้ง (วิชชา) ให้เกิดขึ้น โดยเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงความเห็น (ทิฏฐิ) (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 16/15/24-25, มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และพัฒนาไปจนเป็นความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริงในที่สุด

กล่าวคือ ธรรมชาติความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทจึงมุ่งมองทุกอย่างตามเป็นจริง ให้เห็นลักษณะที่แท้จริงตามหลักไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงและไร้ตัวตน และเข้าใจว่าทุกอย่างเกิดจากเหตุปัจจัย ไม่ใช่เกิดขึ้นเอง ฉะนั้น เมื่อไรเหตุปัจจัย ทุกสิ่งย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ รวมทั้งเข้าใจสมมติที่ถูกบัญญัติขึ้นแทนความรู้ที่อธิบายถึงความจริงในแง่ต่าง ๆ เพื่อไม่ให้ยึดติดกับหลักการจนกลายเป็นความมกมาย แต่ต้องอาศัยการแยกแยะด้วยปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนอบรม ตามวิธีการพัฒนาจิตที่เรียกว่า สมถะ และพัฒนาปัญญาที่เรียกว่า วิปัสสนา สมถะสามารถนำไปสู่การละกิเลส เช่น ราคะ เป็นต้นได้ ในขณะที่วิปัสสนาสามารถทำให้ละอวิชชา คือ ความไม่รู้เสียได้ ฉะนั้น วิปัสสนาถือว่าเป็นการสร้างปัญญาตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท มีลักษณะคือมองทุกอย่างตามจริง

การพัฒนาความรู้เบื้องต้นนั้น พุทธปรัชญาเถรวาทเริ่มด้วยการสร้างความเห็นให้ถูกต้อง เพราะความเห็นถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการทำความรู้ให้เกิดขึ้น หากความเห็นถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ความรู้ที่ได้ย่อมถูกต้องตามไปด้วย หากความเห็นผิด (มิจฉาทิฐิ) ความรู้ที่ได้ย่อมผิดไปด้วย วิธีการทำความเห็นให้ถูกนั้นอาศัยการฟัง การศึกษาจากผู้อื่น (ปรโตโฆสะ) แล้วพิจารณาโดยแยกแยะ (โยนิโสมนสิการ) (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12/497/539, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) กล่าวคือ การฟังผู้อื่น เป็นความรู้แบบสุตามยปัญญา คือ ปัญญาที่สำเร็จจากการฟัง แล้วจึงคิดด้วยตนเอง เป็นความรู้แบบจินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่สำเร็จจากการคิดแต่ที่ขาดไม่ได้คือการนำสิ่งที่ถูกต้องตามหลักเหตุผลนั้นไปอบรมต่อเพื่อเข้าใจทุกอย่างได้ตามจริง เพราะสอดคล้องกับการปฏิบัติ เป็นความรู้แบบภาวนามยปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากการเจริญ ได้แก่วิปัสสนาปัญญา

วัตถุประสงค์ที่ 2 ญาณวิทยาในปรกณวิเสสวิสุทธิมรรค พบว่า คัมภีร์ปรกณวิเสสวิสุทธิมรรคจัดว่าเป็นคัมภีร์ที่ได้รวบรวมแนวคิดที่จัดว่าเป็นหัวใจของพุทธปรัชญาเถรวาทไว้โดยย่อ ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีลสมาธิ ปัญญา โดยอธิบายถึงหลักการ วิธีการปฏิบัติ และผลที่จะได้รับในแต่ละส่วนอย่างละเอียด ส่วนหลักความรู้หรือญาณวิทยานั้นปรากฏอยู่ในส่วนที่ 3 คือ ที่ว่าด้วยปัญญา โดยอธิบายไว้ต่าง ๆ ดังนี้ คือ

ก. ความหมายของปัญญา คือ ความรู้ที่ชัดโดยมีลักษณะที่แตกต่างจากสัญญา (ความจำ) และวิญญาน (ความรู้แจ้ง) และประกอบด้วย ลักษณะของปัญญาคือการกำจัดความไม่รู้ (อวิชชา) ที่เป็นต้นเหตุของการไม่เข้าใจทุกอย่างตามจริงทำให้เกิดความทุกข์ขึ้น, มีการขจัดความหลงอันปิดบังความจริงไว้เป็นรส (กิจ,หน้าที่) ของปัญญา, มีความหายจากความหลงได้เป็นภาพปรากฏ (ผล) ของปัญญา, มีศีลและสมาธิเป็นพื้นฐานของปัญญา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12/450/490, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ข. ประเภทของปัญญานั้นแบ่งตามทีลักษณะต่าง ๆ กัน แต่โดยรวมแล้วมุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อความจริงอันมีลักษณะต่าง ๆ กัน ตามระดับของความรู้ที่จัดตามระดับของโลกียะ (ความรู้ทั่วไป) และระดับโลกุตระ (ความรู้ที่สูงสุด) (พระพุทธโฆษะ, 2521, หน้า 786)

ค. ชั้นธ อายตนะ ธาตุ อินทรีย์ สัจจะ และปฏิจจสมุปบาท (พระพุทธโฆษะ, 2521, หน้า 430) เป็นภูมิ (ฐาน) ของความรู้ เพราะความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทล้วนอาศัยหลักการ (ทฤษฎี) นี้เป็นสำคัญหาก

เข้าใจในหลักการเหล่านี้แล้ว ย่อมสร้างองค์ความรู้ที่สมบูรณ์ได้ สีสวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ เป็นมูล (ราก) ของปัญญา เพราะศีล และการทำจิตให้บริสุทธิ์ ย่อมทำให้ความรู้ (ปัญญา) ตั้งอยู่ได้นาน และทิวฐิวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นสรณะ (เป็นลำตัวหรือลำต้น) ของปัญญา เป็นการสร้างความรู้ที่เป็นไปตามลำดับเริ่มตั้งแต่การเปลี่ยนความเห็นให้บริสุทธิ์ แล้วจึงข้ามความสงสัย รวมถึงการสร้างความรู้ในการพิจารณาหนทางการปฏิบัติ สร้างความเห็นตรงตามจริงจากความรู้ที่ผ่านกระบวนการเหล่านี้แล้ว

วัตถุประสงค์ที่ 3 ญาณวิทยาในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคกับญาณวิทยาในปรัชญาต่างสำนัก พบว่า จากการนำญาณวิทยาในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคไปเปรียบเทียบกับปรัชญาสำนักต่าง ๆ ทำให้ทราบความเหมือนและความต่างกัน ดังต่อไปนี้ คือ

ก. ญาณวิทยาในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคกับปรัชญาเซนญาณวิทยาในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคกับปรัชญาเซนแม้จะมีการอธิบายความรู้ที่ใกล้เคียงกัน โดยมุ่งเน้นในการพัฒนาจิตผ่านประสบการณ์ไปสู่ความเข้าใจสรรพสิ่งได้ตามจริง แต่ก็ยังมีความต่างกันในระยะละเอียด คือ

1. เรื่องวิญญาน ที่ปรัชญาเซนมองว่า ความรู้เป็นธาตุแท้ของวิญญานทุกดวง ไม่จำเป็นต้องอาศัยสิ่งอื่น (สุนทร ธี รังสี, (2545), หน้า 95.) แต่ในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคอธิบายว่า ความรู้ต้องอาศัยการฝึกด้วยตนเองจึงจะมีได้

2. เรื่องความว่าง ปรัชญาเซนเชื่อว่า ในวิญญานนั้นไม่ว่าง แต่มีความเป็นสัพพัญญูนั้นแฝงอยู่ในวิญญานทุกดวงที่ถูกขัดขวางด้วยอวิชชา กิเลส กรรมวิบาก แต่ในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคได้เห็นว่า ทุกอย่าง เป็นของว่างแม้แต่ในจิต

3. เรื่องความหลากหลายของความรู้ ปรัชญาเซนได้วางหลักตัดสินความรู้โดยทั่ว ๆ ไปว่าไม่สมบูรณ์ เพราะความรู้จึงมีมากมาย การตัดสินก็หลากหลายตามไปด้วยไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งถูกด้วยกันทุกฝ่าย ซึ่งเหมือนกับในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคที่เชื่อในความหลากหลายของความรู้ แต่ความถูกต้องต้องอาศัยการพิจารณานามและรูปตามจริง ให้เห็นสามัญลักษณ์ เพื่อให้เข้าใจว่า สิ่งใดถูกสิ่งใดผิดเพื่อนำไปปฏิบัติให้ถูกต้องได้ ที่เรียกว่า มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ

4. ความจริงสูงสุด ในปรัชญาเซนเรียกโมกษะ ในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคเรียกนิพพาน

ข. ญาณวิทยาในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคกับปรัชญาสาขชยะ ญาณวิทยาในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรค มีการอธิบายความรู้ผ่านการพิจารณารูป และนามให้เห็นความเป็นจริงเช่นเดียวกับปรัชญาสาขชยะอธิบายผ่านบุรุษะ และประภคติ ส่วนความรู้สูงสุดคือความรู้อันเป็นเหตุดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง มีอิสระหลุดพ้นจากกิเลสต่าง ๆ เป็นความรู้ที่บริสุทธิ์ เนื้อหาอธิบายด้วยหลักเหตุ-ผล เมื่อพิจารณาตามนัยนี้จะเห็นความต่างได้ชัดเจน คือ

1. เรื่องความจริงสูงสุด ปรัชญาสาขชยะอธิบายว่า เกิดจากการรู้แจ้งอาตมัน เป็นความจริงสูงสุดบริสุทธิ์ ปราศจากตัวตน ทำให้ไม่เกิดความหวั่นไหวไปตามอำนาจกิเลส (สนั่น ไชยานุกูล, (2519), หน้า 449-450) ส่วนในปรภณวิเสสวิสุทธิมรรคอธิบายว่า ความรู้สูงสุด เป็นการมองทุกอย่างตามจริง โดยเข้าใจ

นามและรูปว่า ไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และไร้ตัวตน เกิดโดยอาศัยปัจจัย เมื่อเข้าใจยอมหาวิธีปฏิบัติเพื่อไม่ให้ปัจจัยเหล่านั้นเกิดขึ้น จึงจะรู้ทุกอย่างตามจริง

2. เรื่องการเข้าถึงความจริง ปรัชญาสาขชยะเป็นระบบปรัชญาที่อาศัยการคิดเป็นหลัก การจะเข้าถึงความจริงจึงพึงพาระบบคิดที่จะนำไปสู่การเข้าใจความจริงได้ ไม่มีหลักการปฏิบัติที่ชัดเจน ฉะนั้น ปรัชญาสาขชยะจึงต้องอาศัยหลักปฏิบัติของปรัชญาโยคะในการเข้าถึงความจริงสูงสุด ส่วนญาณวิทยาในปกรณวิเสสวิสุทธิมรรคเริ่มด้วยการคิดที่ถูกต้องโดยการปฏิบัติด้วยการอบรมจิตและปัญญาให้มองทุกอย่างตามจริง ตามหลักปฏิบัติของมรรคมืองค์ 8

ค. ญาณวิทยาในปกรณวิเสสวิสุทธิมรรคกับเหตุผลนิยม ปกรณวิเสสวิสุทธิมรรคได้นำเอาหลักการทางเหตุผลมาอธิบายความจริง แต่ลักษณะเหตุผลดังกล่าวเป็นเพียงขั้นตอนของการอธิบายความจริงเท่านั้น แต่ความรู้ขั้นเหตุผลยังไม่สามารถทำให้เข้าใจความจริงที่แท้ได้ทั้งหมด เพราะยังขาดประสบการณ์ในการพิจารณา

ง. ญาณวิทยาในปกรณวิเสสวิสุทธิมรรคกับประสบการณ์นิยม ประสบการณ์นิยมปรากฏในญาณวิทยาปกรณวิเสสวิสุทธิมรรคในส่วนของกรยอมรับว่า ผัสสะหรือประสาทสัมผัสเป็นพื้นฐานการรับรู้เบื้องต้น แต่ในระดับสูงขึ้นไปนั้นต้องอาศัยผัสสะด้วยญาณที่ประจักษ์แก่ตนเอง (สเถิต วงศ์สุวรรณ. (2540), หน้า 114) ซึ่งญาณชนิดนี้เกิดจากการทำให้แจ้ง (สัจฉิกิริยา) จนเกิดความรู้ขึ้นเอง ไม่ใช่ความรู้ที่เกิดจากการได้ยินได้ฟังมา หรือมีใครสั่งสอน แต่เกิดขึ้นด้วยญาณ

อภิปรายผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ส่วนการตัดสินใจความรู้ พุทธปรัชญาเถรวาทได้วางหลักไว้ด้วยการใช้ปัญญาพิจารณาด้วยหลักการคิดแบบเหตุผล (เหตุปัจจัย) และประสบการณ์ได้จากการปฏิบัติ หากความรู้ที่ผ่านกระบวนการคิดและปฏิบัติแล้วเกิดเข้าใจความจริงอย่างที่มีนัยเป็น ไม่ปรุงแต่ง เป็นไปตามเหตุปัจจัย มีความไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และไม่มีตัวตน จนหลุดพ้นจากสมมติทั้งปวง จึงจัดเป็นความรู้ที่ถูกต้อง และเป็นความจริงสูงสุด คือ นิพพาน สอดคล้องกับพระมหามานพ กวีวิโส (นักการเขียน) (2535) ที่เสนอว่า ญาณวิทยาหรือทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท ในยุคปัจจุบัน ประชาชนหรือมนุษยชาติติดอยู่ภายใต้อำนาจของข่าวสารข้อมูลอันเต็มไปดด้วยหลักฐานที่น่าเชื่อถือ เมื่อพิจารณาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างถี่ถ้วนแล้ว เราจะพบว่าหลักฐานที่น่าเชื่อถือและเหตุผลที่เรายอมรับว่าจริงนั้น เป็นเพียงขั้นตอนแรกในการได้ความรู้หรือความเข้าใจเท่านั้น ดังนั้น ควรจะตรวจสอบด้วยประสบการณ์ตรงของแต่ละบุคคลเสียด้วย

วัตถุประสงค์ที่ 2 ลักษณะของความรู้ที่เรากำลังศึกษาอยู่นี้เป็นไปใน 2 ระดับ คือ ความรู้ทางโลก (โลกียะ) และความรู้เหนือโลก (โลกุตระ) โดยจุดประสงค์ของความรู้ทั้งสองก็ต่างกันออกไป กล่าวคือ ความรู้ระดับโลกียะมุ่งศึกษาเพื่อให้ได้รับผล คือ เข้าใจโลกให้มากที่สุด เพื่อที่จะนำสิ่งเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับตัวเรา และเสพส่วยผลหรือเป็นไปในโลก ส่วนความรู้ระดับโลกุตระ มุ่งให้หลุดพ้นจากโลกนี้เป็นความรู้สูงสุด คือ เข้าใจทุกอย่างตามจริง ในปกรณวิเสสวิสุทธิมรรคมุ่งจะอธิบายความรู้ทั้ง 2 ส่วน

เพราะความรู้ทั้ง 2 ต้องอาศัยกันและกัน กล่าวคือ ความรู้ระดับโลกิยะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาความรู้โดยเริ่มตั้งแต่การรับรู้ การจำได้ การรู้แจ้ง จนเกิดความเข้าใจ ส่วนความรู้ระดับโลกุตตระ เป็นวิธีการขจัดความไม่รู้ (อวิชชา) ที่เป็นพื้นฐานของความไม่เข้าใจทุกอย่างตามจริง แต่ความรู้ทั้ง 2 ระดับล้วนต้องอาศัยกันและกัน กล่าวคือ ความรู้ระดับโลกิยะมีอยู่ก็เพื่ออธิบายความรู้ในระดับโลกุตตระ ส่วนความรู้ระดับโลกุตตระจะเกิดขึ้นได้ ก็อาศัยความเข้าใจความรู้ระดับโลกิยะเพื่อแยกแยะว่าสิ่งใดเป็นความจริงโดยสมมติ และสิ่งใดเป็นความจริงสูงสุด ซึ่งความรู้ทั้ง 2 เกิดจากการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาที่ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญาอันถือเป็นหลักใหญ่ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค โดยอาศัยศีล สมาธิเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติ เพื่อสร้างปัญญาโดยการอบรมตามหลักมรรคมีองค์ 8 เริ่มด้วยความเห็นถูกต้องเป็นต้นไป เพื่อพัฒนาจนเข้าใจกระบวนการเกิดความรู้หรือปฏิจางสมุพบาทที่อาศัยเหตุปัจจัยในการเกิดขึ้นไม่มีที่สิ้นสุดเพราะอาศัยอวิชชา (ความไม่รู้) ฉะนั้น เหตุปัจจัยที่นำไปสู่ความดับทุกข์จึงเริ่มจากความรู้ทุกอย่างตามจริง อันเป็นความรู้ที่บริสุทธิ์ (วิปัสสนาญาณ) อาศัยการปฏิบัติตามหลักวิปัสสนาจากการพิจารณานามและรูปตามจริง โดยให้เห็นตามหลักไตรลักษณ์ คือ มีความไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และไร้ตัวตน เมื่อปฏิบัติตามหลักนี้เรื่อยไปจนเกิดความหมดจดแห่งญาณ และบรรลุถึงความจริงสูงสุดได้ในที่สุด สอดคล้องกับมาลี อาณากุล (2539) ที่เสนอว่า กรณฐานในคัมภีร์ทั้ง 2 ทั้งพระอภิธรรมมัตถสังคหะกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค โดยเฉพาะคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้กล่าวถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ของเนื้อหาสาระที่สำคัญภายในคัมภีร์วิสุทธิมรรค คือ ศีล สมาธิ และปัญญาอันเป็นแนวทางในการปฏิบัติกรรมฐาน

วัตถุประสงค์ที่ 3 ญาณวิทยาในปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคกับเหตุผลนิยม โดยหากเหตุผลนั้นยังขาดประสบการณ์ย่อมเป็นเพียงทฤษฎีที่มีความเป็นไปได้เท่านั้น แต่หากผ่านประสบการณ์แล้วความจริงยังจึงจะเชื่อถือได้ เพราะเพียงแต่ความรู้ที่คิดเอาขึ้นเหตุผลไม่สามารถทำให้เข้าใจความจริงสูงสุดได้ เนื่องจากความคิดเกี่ยวกับเหตุผลมีความเป็นไปได้ไม่มีที่สิ้นสุดทำให้บรรดานักคิดผ่านทางด้านเหตุผลเกิดความเห็นเป็นไปต่าง ๆ กัน ความรู้ในปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคจึงเป็นความรู้หลังประสบการณ์ซึ่งต่างจากเหตุผลนิยมที่เชื่อในความรู้ก่อนประสบการณ์ อีกด้านหนึ่งความรู้ขั้นผัสสะของประสบการณ์นิยมจึงเป็นไปในระดับพื้นฐาน แต่ไม่สามารถโยงไปสู่ความรู้ที่ผ่านประสบการณ์ภายในได้ แต่ความรู้ที่ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคมุ่งหมายเป็นความรู้ความเข้าใจที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมภายใน เพื่อเชื่อมโยงถึงความรู้ผ่านประสาทสัมผัสภายนอกอีกทีหนึ่ง สอดคล้องกับพระมหาระวี ดิคุขปญโญ (ไกรยะพันธ์) (2544) เสนอว่า แนวความคิดที่สำคัญ ๆ ของญาณวิทยาหรือทฤษฎีความรู้ โดยเฉพาะญาณวิทยาในปรัชญาตะวันตกกับพุทธปรัชญาเถรวาท และนำข้อมูลปรัชญาตะวันตกมาเปรียบเทียบให้เห็นทั้งความเหมือนและความต่างกัน

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพประกอบ 1 ญาณวิทยาในกรอบแนวคิดต่างๆ

บทสรุป

ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นระบบความคิดที่มุ่งทำลายความไม่รู้ (อวิชชา) ซึ่งถือว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิด และทำความรู้แจ้ง (วิชชา) ให้เกิดขึ้น โดยเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงความเห็น (ทิฏฐิ) และพัฒนาไปจนเป็นความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริงในที่สุด คัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสสุทธีมรรคจัดว่า เป็นคัมภีร์ที่ได้รวบรวมแนวคิดที่จัดว่าเป็นหัวใจของพุทธปรัชญาเถรวาทไว้ โดยย่อ ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยอธิบายถึงหลักการ วิธีการปฏิบัติ และผลที่จะได้รับในแต่ละส่วนอย่างละเอียด ส่วนหลักความรู้หรือญาณวิทยานั้นปรากฏอยู่ในส่วนที่ 3 คือ ที่ว่าด้วยปัญญา โดยอธิบายไว้ต่าง ๆ กัน ญาณวิทยาในปกรณ์วิเสสวิสสุทธีมรรคกับแนวคิดอื่นได้สะท้อนให้เห็นลักษณะความรู้ที่เหมือนกันและต่างกัน ในแง่ความเหมือนกันคือตัวความคิดมากกว่าจะเป็นผู้คิด ในแง่ของความต่างมาจากการมองความรู้ว่ามาจากภายในหรือภายนอกเป็นหลัก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) การศึกษาญาณวิทยาในคัมภีร์มั่งคั่งตถทีปนี
- 2) การตัดสินความรู้ในพุทธปรัชญาเป็นประสบการณ์นิยมหรือเหตุผลนิยม

2. เอกสารอ้างอิง (References)

- บุญมี แทนแก้ว. (2543). *ญาณวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- พระมหามานพ กวีวิโส (นักการเรือน). (2535). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องญาณวิทยา ในพุทธปรัชญา” . *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต*. สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาระวี ติภขปญโญ (ไกรยะพันธ์). (2544). “การศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทธโฆษะ. (2521). *พระวิสุทธิมัคค์ : พระคัมภีร์ประจำครอบครัวชาวพุทธ*. แปลโดยพุทธศาสนาสมาคม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2522). *วิสุทธิมรรคแปลฉบับบาลี ภาค 3*. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มาลี อาณากุล. (2539). “การศึกษาเปรียบเทียบกรรมฐานในคัมภีร์พระอภิธรรมมัตถสังคหะกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค และวิธีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักวิปัสสนาอันน้อยกับวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์”. *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2543). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.
- สนั่น ไชยานุกุล. (2519). *ปรัชญาอินเดีย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุนทร ณ รังสี. (2545). *ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถิต วงศ์สุวรรณค์. (2540). *ปรัชญาเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท รวมสาส์น จำกัด.